

Kansen voor innovatief onderzoek in de KNA

Innovatie voor hoogwaardiger kennis en efficiënter onderzoek

Archeologisch onderzoek is gericht op het ontwikkelen van kennis over het verleden. Met die kennis kun je vragen over het verleden, maar ook over het heden en de toekomst beantwoorden. En omdat je een archeologische vindplaats meestal maar eenmaal kunt onderzoeken, is het van belang dat het onderzoek correct, navolgbaar, reproduceerbaar en zo volledig mogelijk wordt uitgevoerd en vastgelegd. Daarbij heeft het de voorkeur om de best beschikbare technieken te gebruiken.

Bij archeologisch onderzoek zijn verschillende onderzoekstechnieken mogelijk, bijvoorbeeld laagsgewijs opgraven, geofysisch onderzoek, proefsleuven of booronderzoek. Bij elk onderzoek wordt bepaald welke (mix van) technieken en bijbehorende methoden en strategieën worden ingezet. Deze keuze is onder meer afhankelijk van het doel, de aard en de vraagstelling van het onderzoek. Daarnaast zijn er in de praktijk vaak projectmatige randvoorwaarden zoals beperkingen in tijd en/of budget en acceptatie van de beschikbare technieken. Ook gelden de algemene eisen aan onderzoek: transparantie en herleidbaarheid van het onderzoek en het ex-situ behoud van vondsten, monsters en documentatie.

Bevoegde gezagen en certificerende instellingen kunnen nieuwe technieken niet altijd inschatten. Daarnaast kunnen opdrachtgevers en bevoegde gezagen meer zekerheid nodig hebben dan een nieuwe techniek mogelijk kan bieden. Daarom zijn archeologen en hun opdrachtgevers vaak terughoudend in het kiezen voor innovatie en vallen ze terug op bewezen technieken.

Toch is de inzet van nieuwe technieken noodzakelijk. Daarmee worden namelijk zowel het archeologisch kennisdomein (meer en hoogwaardiger kennis over het verleden) als opdrachtgevers/initiatiefnemers (in tijd en/of geld efficiënter onderzoek) beter bediend.

De KNA, de BRL en de uitvoering van archeologisch onderzoek

De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) stelt eisen aan archeologisch onderzoek, van het opstellen van het Programma van Eisen (PvE) tot aan het deponeren bij het depot. De eisen waarborgen de kwaliteit, transparantie en reproduceerbaarheid van het onderzoek. Daarnaast stelt de Beoordelingsrichtlijn BRL SIKB 4000 (BRL) eisen aan het managementsysteem van archeologische organisaties, zodanig dat de eisen uit de KNA daadwerkelijk gevolgd worden.

De KNA en BRL leiden in combinatie tot een procescertificaat. Dit certificaat is wettelijk verplicht voor bodemroerend archeologisch onderzoek. Voor niet-bodemroerend onderzoek, zoals bureauonderzoek en geofysisch onderzoek, en voor aanpalende processen als het opstellen van het PvE en Depot-beheer geldt geen wettelijke certificeringsplicht conform de KNA, maar is toepassing van de KNA vrijwillig. Zowel certificaathouders (de uitvoerders van archeologisch onderzoek) als certificerende instellingen (hun private toezichthouders) moeten zich daarbij aan de eisen van KNA en BRL houden.

De KNA en BRL: de kans voor innovatief onderzoek!

Gelet op de formele status van KNA en BRL, zijn certificaathouders soms terughoudend in het toepassen van innovatieve technieken die niet in de KNA en BRL zijn beschreven. Je hoort vaak: "wat niet in de KNA staat, mag niet". Maar dit is onjuist en onterecht. De KNA en de BRL bieden door hun opzet en invulling juist veel ruimte voor innovatie.

De KNA richt zich vooral op het proces van onderzoek. De eisen focussen op de onderbouwing en vastlegging van de keuzes in het onderzoeksproces, op conservering en uitwerking van vondstmateriaal en vastlegging van data voor kennisvorming en voor toekomstig onderzoek. De KNA schrijft daarbij expliciet niet voor welke onderzoeksstrategie of -techniek moet worden toegepast. Deze keuzes worden juist gemaakt in het project zelf: doorgaans in het PvE of Plan van Aanpak, soms ook naar aanleiding van het evaluatierapport. In elk van deze documenten kunnen (innovatieve) technieken worden voorgesteld.

Binnen de AMZ-cyclus bepaalt het PvE de randvoorwaarden voor het onderzoek. Het gaat dan om wat er wordt verwacht, welke kennis en informatie nodig zijn én – soms – welke technieken er ingezet worden. Omdat de KNA géén lijst van verplicht toe te passen technieken geeft, kan de opsteller van het PvE dit dus zelf voorschrijven. Dus als er een nieuwe techniek is, bijvoorbeeld het werken met a-DNA, dan kan het PvE dit voorschrijven zonder dat deze in de KNA wordt benoemd.

Ook de KNA-eisen aan het uitvoerend onderzoek (Inventariserend onderzoek, Opgraven, Specialistisch onderzoek) bepalen niet welke onderzoekstechniek er moet worden toegepast. De eisen zijn procesmatig, onder meer gericht op voorbereiding,

kennis en overdracht of zijn concrete eisen aan het veldwerk zoals bijvoorbeeld het lichten, vastleggen en bewaren van vondsten en van data. Deze laatste genoemde eisen zijn erop gericht om geen archeologische waarde en informatie verloren te laten gaan. Maar er gelden vaak geen eisen voor de techniek zelf: hoe doe je DNA-onderzoek, welke technieken pas je toe bij metaalvondsten, hoe voer je booronderzoek uit?

De archeoloog en specialist zijn binnen de KNA – zowel in het protocol PvE als in de gravende uitvoeringsprotocollen – dus in hoge mate vrij bij hun keuze voor een of meer onderzoekstechnieken en hoe die uit te voeren. Dat biedt ruimte voor innovatie.

Omdat de KNA vooral proceseisen stelt, is er ruimte voor alle typen onderzoekstechnieken. En daarmee dus ook voor nieuwe onderzoekstechnieken. Als voorbeelden gelden het inmiddels veelgebruikte OSL, de sterk toegenomen data-intensiteit bij geofysisch onderzoek of, van meer recente datum, de a-DNA-techniek. Dit kan binnen de KNA allemaal toegepast worden, mits de uitkomsten uiteraard transparant zijn en geschikt zijn voor toekomstig gebruik.

Relatie met kwaliteitssysteem

Waar de KNA vooral focust op de uitvoering van het archeologisch onderzoek, legt de BRL de nadruk op de borging daarvan. Zij stelt eisen aan het kwaliteitssysteem van de certificaathouders (archeologen), inclusief kennis, inkoop/inhuur/onderaanneming en de interne borging daarvan. Hiermee is de certificaathouder in staat om aantoonbaar te voldoen aan de eisen aan uitvoering van het archeologisch onderzoek.

Een belangrijk onderdeel van het kwaliteitssysteem is de beschrijving van hoe de certificaathouder haar onderzoeken uitvoert. Meestal gaat het daarbij om de randvoorwaarden uit de KNA, met een verbijzondering naar de (zelf gekozen) technieken en interne kwaliteitsprocedures.

Daarmee bieden zowel de BRL als de KNA dus ruimte voor nieuwe technieken. Immers: een nieuwe techniek betekent niets meer dan een aanvulling in het kwaliteitssysteem, waarbij wordt aangetoond dat de nieuwe techniek voldoet aan de KNA-eisen. Bijvoorbeeld dat met een nieuwe conserveringstechniek voor leerresten wordt voldaan aan de KNA-eisen voor conservering.

Als een certificaathouder een (voor haar) nieuwe techniek wil gaan toepassen, wordt deze toegevoegd aan het kwaliteitssysteem. Daarin wordt de techniek beschreven en wordt opgenomen hoe de certificaathouder deze toepast. Het is raadzaam om de techniek (en aanpassing van het kwaliteitssysteem) te bespreken met de certificerende instelling om er zeker van te zijn dat er geen problemen met de certificering ontstaan. Uiteraard is het van belang om – bij de feitelijke toepassing – ook af te stemmen met opdrachtgever en bevoegd gezag om er zeker van te zijn dat de techniek ook binnen een onderzoek wordt geaccepteerd.

De KNA bevordert innovatie, maar toch....

Ondanks het open karakter van de KNA, kan het voorkomen dat specifieke eisen de toepassing van een innovatie of nieuwe inzichten 'in de weg zitten'. Als zo'n innovatie of inzicht bijdraagt aan de archeologische kwaliteit van onderzoek, dan moet de KNA natuurlijk aangepast worden. Zo zijn in versie 4.2 van de KNA de mogelijkheden voor de inzet van geofysisch onderzoek vergroot en zijn de eisen aan beeldregistratie aangepast zodat bewegende beelden en geluidsopnamen beter ingepast kunnen worden.

Aanpassingen aan de KNA voor innovaties of nieuwe inzichten vinden plaats, onder de volgende voorwaarden:

- de innovaties of nieuwe inzichten zijn duidelijk en compleet beschreven;
- er wordt aangetoond dat er sprake is van 'minimaal gelijkwaardige kwaliteit' met de kwaliteit van de vigerende technieken. Dit is altijd maatwerk;
- de benodigde aanpassingen in de KNA zijn duidelijk;
- er is acceptatie in het werkveld.

Het initiatief voor aanpassing komt vanuit het archeologisch veld. Een verzoek tot aanpassing kan – al dan niet via de diverse brancheverenigingen en -vertegenwoordigers – voorgelegd worden aan het 'Centraal College van Deskundigen Archeologie (CCvD)'. Samen met relevante stakeholders wordt dan beoordeeld of er sprake is van 'minimaal gelijkwaardige kwaliteit'. De concept-aanpassing wordt

vervolgens via een openbare consultatie aan het veld voorgelegd. Daarna volgt besluitvorming in het CCvD waarin het archeologisch veld breed is vertegenwoordigd.

Bij beoordeling van 'minimaal gelijkwaardige kwaliteit' zijn aard en herkomst van de innovatie mede bepalend. Bijvoorbeeld: archeologische onderzoekstechnieken die zich in het buitenland al hebben bewezen, zullen anders worden beschouwd dan technieken die vanuit de natuurwetenschap voor het eerst in de archeologie worden toegepast. Een wetenschappelijk discours kan hier een bijdrage aan leveren. Tegelijkertijd kan ook gedacht worden aan meer praktische methoden rond nieuwe vormen van beeldregistratie of digitale vastlegging.

Nuttige links:

- [BRL en KNA](#)

Toelichting op de factsheets Werken met de KNA:

Deze informatieve factsheet is tot stand gekomen op initiatief van het Centraal College van Deskundigen Archeologie van SIKB. Zij wenst met deze factsheet meer toelichting te geven op de wijze waarop innovatief onderzoek binnen het kwaliteitssysteem van de Nederlandse archeologie kan worden toegepast.

Deze factsheet is gericht op actoren/certificaathouders, specialisten, opdrachtgevers/ initiatiefnemers, bevoegde gezagen, deponthouders namens GS en depotbeheerders in opdracht en certificerende instellingen. Er zijn zes factsheets beschikbaar over het werken met de KNA:

- [Factsheet: Werken met een Programma van Eisen \(PvE\) Archeologie](#)
- [Factsheet: Overheidsrollen in de archeologie](#)
- [Factsheet: Contractvorming in de archeologie](#)
- [Factsheet: Deponeren](#)
- [Factsheet: Specialistisch onderzoek](#)
- [Factsheet: Innovatief onderzoek](#)

Kijk voor alle factsheets op www.sikb.nl/archeologie/publicaties-archeologie/download

Ondanks alle zorgvuldigheid waarmee deze factsheet tot stand is gekomen kan zij onjuistheden bevatten of tot onjuiste conclusies leiden. SIKB is nimmer aansprakelijk voor enige vorm van schade die voortvloeit uit deze factsheet dan wel uit de toepassing daarvan.